

**ბასილი მემღვიმისა და მისი ძმის, ბეშქენის
სააღმშენებლო წარწერა ბჭითების ეკლესიიდან
(წარწერის ტექსტის დაზუსტება;
ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი)**

ახალდაბის (ისტორიული ბჭითის) ეკლესია (სურ. 1) თრიალეთის ისტორიულ გეოგრაფიულ პროვინციაში (დღევანდელი წალკის მუნიციპალიტეტი) მდებარეობს.¹ დღეისათვის სოფელს ახალდაბას უწოდებენ, თუმცა XIX საუკუნეში აქ გადმოსახლებულმა ბერძნებმა მას შეარქვეს ქარიაქი. ქართველ მეფეთა (გიორგი II-ის 1073 წლის შეწირულების საბუთი შიომღვიმისადმი; დავით აღმაშენებლის 1123-1124 წლების შეწირულების საბუთი შიომღვიმისადმი; გიორგი III-ის 1170 წლის შეწირულების საბუთი შიომღვიმის მონასტრისადმი) მიერ გაცემულ საბუთებში შიომღვიმის ეკლესიისადმი ჩვენთვის საინტერესო სოფელი მოიხსენიება ბჭითის ფორმით, რომელიც დ. ბერძენიშვილის მართებული დაკვირვებით უნდა მომდინარეობდეს სიტყვა „ბჭე“-დან. გარდა ამისა, გიორგი III-ის შეწირულების სიგელიდან შიომღვიმისადმი, ვიგებთ, რომ სოფელი ბჭითი X საუკუნეში ქართველთა მეფეს, ადარნასე II-ს უყიდა და შეუწირავს შიომღვიმის ეკლესიისადმი. გვიან შუა საუკუნეების წყაროებში სოფელი ბჭითი იხსენიება მრავლობითი ფორმით „ბჭითების“ სახელწოდებით (მაგ. ვახუშტი ბატონიშვილი; „დასტურლამალი“ და სხვ.).²

1896 წელს, ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ ბჭითების მონასტრის მონახულების დროს, ეკლესიის როგორც სამხრეთ, ასევე აღმოსავლეთ ფასადებზე, გარდა ამისა, ყორეში, იკითხებოდა ასომთავრული დამწერლობით შესრულებული წარწერები. დღეისათვის შემოგვრჩა მხოლოდდამხოლოდ ტაძრის სამხრეთ შესასვლელის თავზე ჩადგმული ტიმპანის ქვაზე ამოღარული ასომთავრული წარწერა, „ძლევად ქრისტესი“ და ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე ამოღარული ბასილი მემღვიმის წარწერა.

ბასილი მემღვიმის წარწერა ოთხი სტრიქონისაგან შედგება და ქართულ ისტორიოგრაფიაში არაერთგზის არის გამოცემული.

პირველად, 1896 წელს, ე. თაყაიშვილმა თრიალეთში მოგზაურობის დროს, ჩვენთვის საინტერესო წარწერა ადგილზე მოინახულა. მეცნიერი გვთა-

¹ წინამდებარე ნაშრომი მოხსენების სახით წაკითხულ იქნა ჩვენს მიერ 2022 წლის 8 სექტემბერს საქართველოს ეროვნული არქივის მიერ მოწყობილ VII საერთაშორისო კონფერენციაზე „არქივთმცოდნეობა, წყაროთმცოდნეობა. ტენდენციები და გამოწვევები“.

² ბერძენიშვილი, *თრიალეთის სოფელთა სახელების აღდგენისათვის*, გვ. 332-334.

ვაზობს წარწერის ადგილმდებარეობას, წარწერის გადმონაწერსა და მის ნაკითხვას ქართულ და რუსულ ენებზე. ექვთიმე თაყაიშვილი წარწერას შემდეგი სახით კითხულობს:

„უფალო ღმერთო, შეინყაღენ სულითა ბასილი მემღვიმე და ძმაჲ მისი და შეუნდვენ დედასა და მამასა“.¹

დღემდე ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში (დ. ბერძენიშვილი;² გ. ნარიმანიშვილი³) წარწერის ექვთიმესეული ნაკითხვაა გაზიარებული.

2020 წლის შემოდგომაზე ვენეციე თხზულების ეკლესიას, დავაზუსტეთ წარწერის ტექსტი და გადმოვიღეთ წარწერის პალეოგრაფიული პირი, და იმავდროულად გადავიღეთ მაღალი გარჩევადობის ფოტოები. წარწერის ტექსტზე მუშაობამ აჩვენა, რომ წარწერის ტექსტი სულ სხვა ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა.

სანამ უშუალოდ მის ჩვენებულ ნაკითხვას წარმოვადგენთ, გთავაზობთ წარწერის არქეოგრაფიულ აღწერილობას, პალეოგრაფიულ პირს, გადმონაწერს დედნის შრიფტის დაცვით და მის შავ-თეთრ ფოტოს (სურ. 2).

წარწერა ამოკვეთილია ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლის ზემოთ ჩასმულ არქიტრავის ქვაზე, მიწის დონიდან 484 სმ-ის სიმაღლეზე; წარწერიანი ქვის ზომები: 70 X 77 სმ.; წარწერის ფართობი: 55 X 72 სმ.; 4 სტრიქონი; ასომთავრული; ყველაზე დიდი გრაფემის ზომა: † (I სტრიქონის I გრაფემა) – 10 X 4,5 სმ.; ყველაზე პატარა გრაფემის ზომა: Π (IV სტრიქონის VI გრაფემა) – 2,5 X 1,5 სმ.; ქარაგმის ნიშნები: მოკლე ან გრძელი განივი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები: ორწერტილი მეორე სტრიქონის ბოლო სიტყვის „ბეშქენის“ შემდეგ; ტექსტის ბოლოს დასმულია წვერით მარჯვნივ მიმართული ისრისპირისებული ნიშანი; ტექსტში ბგერა (Q)-ს ერთ შემთხვევაში უ, მეორე შემთხვევაში – (ო) საშუალებით არის გადმოცემული; წარწერის ტექსტში გვხვდება შენიღბების შემთხვევები.

დაზიანება: წარწერიანი ქვა წვიმითა და თოვლითაა გადარეცხილი, რის გამოც ტექსტის ბოლო ნაწილი, სახელდობრ, IV სტრიქონი გაჭირვებით იკითხება. დაკარგული ტექსტის ცალკეული ადგილები აღდგენილი გვაქვს გრაფემათა შემორჩენილი ფრაგმენტების, ტექსტის ადრეული პუბლიკაციისა და კონტექსტის მიხედვით.

¹ Такайшвили, *Археологические экскурсии, разыскания и заметки*, გვ. 55.

² ბერძენიშვილი, *წალკის ზეგანის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები*, გვ. 11.

³ ნარიმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე, *თრიალეთი – კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა*, გვ. 135.

აქედან გამომდინარე, ისტორიკოსი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ „მღვიმის ძმათა კრებულში მართლაც გვხვდება ეკლესიის წარწერებში მოხსენიებული პირები. აქ ჩამოთვლილი: ბასილი მნათე, ბასილი თავაური, ბასილი ტიმოთეს ძმაა. უნდა ვიფიქროთ ერთი ამათგანი შემდგომში მემღვიმე გახდებოდა და ეკლესიის აღმოსავლეთი კედლის წარწერაში ის იქნებოდა დასახელებული“.¹

დ. ბერძენიშვილის შემდეგ ახალდაბის ეკლესიის წარწერა ავტორთა ჯგუფის (გ. ნარიმანიშვილი, ნ. შანშაშვილი, მ. კვაჭაძე) შესწავლის ობიექტი გახდა. მათ თავიანთ სამეცნიერო ნაშრომში მოტანილი აქვთ წარწერის ექვთიმესეული ნაკითხვა. მკვლევარები წარწერაში მოხსენიებულ ბასილი მემღვიმეს შიომღვიმის კრებულის ზოსიმესადმი დაწერილის verso-ზე დართულ მოგვიანო ხანის – 1260-1270-იანი წლების საბუთში, რომელიც ბურჯულთა მიერ დემეტრე ტოხაისძისადმი გახლდათ დაწერილი, მოხსენიებულ ბურჯულთა გვარის წარმომადგენლად მიიჩნევენ. ავტორები იზიარებენ წარწერის ექვთიმესეულ ნაკითხვას, სადაც საუბარია უფლის მიერ ბასილი მემღვიმის, მისი ძმისა და მათი მშობლების სულის შეწყალებაზე. რის საფუძველზეც 1200 წლის ახლო ხანების საბუთის მოგვიანო ხანის 1260-1270-იანი წლების მინაწერში მოხსენიებულ, საბუთის გამცემ პირებს – ბურჯულთა გვარის წარმომადგენლებს – თევდორეს და კავთულას, მათ შვილებს – ბასილსა და მშუიდას მიიჩნევენ იმ პირებად, რომლებიც მოხსენიებულნი უნდა იყვნენ ბჭითების ეკლესიის წარწერაში. მეტი თვალსაჩინოებისათვის სრული სახით გთავაზობთ ციტატას შესაბამისი სამეცნიერო ნაშრომიდან: „ჩვენი აზრით, ამ საბუთში (მკვლევარები გულისხმობენ 1260-1270-იანი წლების საბუთს – თ. გ.) მოხსენიებული მემღვიმე ბერები, 'ბჭითებს რომ საყდარი აუშენებიათ' ბურჯული კავთულა და თევდორე, მათი შვილები ბასილი და მშუიდა და კარიაკის ეკლესიაზე მოხსენიებული ბასილა მემღვიმე, მისი ძმა და მისი მშობლები ერთი და იგივე პირნი, ბურჯულები არიან“.²

ავტორების ეს მოსაზრება აგებულია ერთ მნიშვნელოვან გარემოებაზე: 1200 წლის ახლო ხანებით დათარიღებულ საბუთს veqto-ზე მიწერილი აქვს კიდევ ორი საბუთი: 1200 წლის ახლო ხანისა, დაწერილი კუირიკე და ბასილი ჯარაისძეებისა გიორგი მუშერიძისადმი და XIII საუკუნის შუა წლების, დაწერილი კავთულა და თევდორე ბურჯულთა მიერ დემეტრე ტოხაისძისადმი. 1200 წლის ახლო ხანების შიომღვიმის კრებულის დაწერილი და მის მეორე მხარეს მიწერილი საბუთის პირველ გამოცემებში (თ. ჟორდანია; ი. დოლიძე) XVIII საუკუნის მინაწერი ბჭითებს ბერების წასვლისა და იქ ეკლესიის აშენების

¹ ბერძენიშვილი, ნალკის ზეგანის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, გვ. 11.

² ნარიმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე, თრიალეთი – კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა, გვ. 135.

შესახებ კავთულა და თევდორე ბურჯულეების დანერგვის შემდეგაა მოთავსებული. ავტორთა ჯგუფმა აღნიშნულ წარწერასთან დაკავშირებით მსჯელობისას სწორედ ერთ-ერთი ამ ძველი გამოცემით (ი. დოლიძე) ისარგებლა და აქედან გამომდინარეა მათი დასკვნა, რომ ახალდაბის ეკლესიის წარწერაში მოხსენიებული ბასილი მემღვიმე, მისი ძმა და მათი მშობლები უნდა იყვნენ XIII საუკუნის შუა წლებით დათარიღებულ საბუთში მოხსენიებული კავთულა და თევდორე ბურჯულეები და მათი შვილები: ბასილა და მშუიდა.

აქვე აღვნიშნავთ: დ. ბერძენიშვილმა სავსებით სამართლიანად გაამახვილა ყურადღება შიომღვიმის კრებულის ზოსიმესადმი დანერგვის დართულ მოგვიანო ხანის მინაწერზე, რომელიც გვამცნობს ადგილობრივი ბერების ისტორიულ ბჭითი წასვლისა და იქ მათ მიერ ტაძრის აშენების ამბავს. პარალელურად ამისა, მეცნიერმა გაითვალისწინა რა ახალდაბის ეკლესიის წარწერაში დასახელებული – ბასილი მემღვიმე და საბუთის მოწმეთა შორის დასახელებული ამავე სახელის მატარებელი სამი სასულიერო პირი („ბასილი მნათე, ბასილი თავაური, ბასილი ტიმოთეს ძმა“), გამოთქვა მოსაზრება, რომ შეიძლება ამ სამი ბასილიდან ერთ-ერთი შემდგომში გახდა შიომღვიმის მონასტრის წინამძღვარი და ის შეიძლება იხსენიებოდეს ჩვენთვის საინტერესო წარწერაში.

აქვე გვინდა წარმოვადგინოთ ჩვენი მოსაზრება, რომელიც ემყარება ბჭითების წარწერის ახლებურად წაკითხვას, ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ შიომღვიმის ოთხთავს და ქართულ ისტორიულ საბუთებს.

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში H კოლექციაში 1344 ნომრით დაცულ შიომღვიმის ოთხთავს (სურ. 3) გააჩნია როგორც თანადროული ორი ვრცელი ანდერძი, ასევე მოგვიანო ხანის ანდერძ-მინაწერები. ამჯერად ჩვენ ყურადღებას გავამახვილებთ ხელნაწერის თანადროულ ორ ანდერძზე.

პირველი ანდერძის თანხმად, 1185 წელს ხელნაწერი გიორგი ხუცესმონაზონს შიომღვიმის მონასტერში გადაუწერია მისი, მისი ძმისა და მშობლების სულის საოხად. მეორე ანდერძის ტექსტს (სურ. 4) მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე სრული სახით გთავაზობთ:

„სახ(ე)ლითა ღ(მრთისა)ათა, მამისა, ძისა და ს(უ)ლისა წ(მი)დისათა და მ(ეო)ხ(ე)ბ(ი)თა | წ(მიდ)ისა დ(ე)დ(ო)ფლისა ჩ(უე)ნისა ღ(მრ)თისმშ(ო)ბ(ე)ლისა, მ(არა)დის ქ(ალ)წ(უ)ლისა მ(არ)ია)მ(ი)სითა | და წ(მიდა)თა და ღ(მერ)თშ(ე)მ(ო)ს(ი)ლთა მ(ა)მ(ა)თა ჩ(უე)ნთა: ი(ოვან)ე, შიო და ვეგერესითა მოვა|წსენენ და შევსწირენ წ(მიდ)ა და ღ(მერ)თშემ(ო)სილსა მამასა შიოს ოთხთავი | სახარება სრ(უ)ლი ყ(ოვლ)ითა გ(ა)ნგებითა, კამართა და ხ(ა)ტითა, ზანდუ|კითა და შეჭედითა არა გ(უ)ლსმოდგინებისა მსგ(ა)ვსად, ა(რამე)დ ძ(ა)ლისა: | ერთნი მარხვანი ეტრატსავე ზ(ედ)ა, ერთნი ზატიკნი ეტრატსავე ზ(ედ)ა | მე, გ(იორგი)

სახითა ოდენ მონაზონხუცესმ(ა)ნ, ხ(ოლო) ს(უ)ლითა სანყ(ა)ლობ(ე)ლმ(ა)ნ | და უუნდოესმ(ა)ნ ყ(ოვლი)თა მონათა ღ(მრ)თისათამ(ა)ნ და შემინყ(ა)ლეს წინამძ/ლუა(რ)მ(ა)ნ ზოსიმე{მან} და ბასილმ(ა)ნ თავაურმ(ა)ნ მოძლ(უ)რ(ა)დ ნოდებულმ(ა)ნ | და სრ(უ)ლ(ა)დ კრ(ე)ბ(უ)ლმ(ა)ნ მღვმისამ(ა)ნ ალაპი გამიჩინეს ს(აუ)კ(უ)ნოდ ეკლ(ე)სიას | სეფისკ(ვე)რითა თესლითა და კუანჩხითა ღვწოდ წინა დღესა ხარ/ეპისასა მოსაჯს(ენ)ებლ(ა)დ ს(უ)ლისა ჩ(ე)მისათ(კ)ს.

ან, ვინცა დააკლოს | ს(უ)ლსა ჩ(ე)მსა, ღ(მერთმა)ნ იგი დააკლოს ს(აუ)კ(უ)ნ(ე)თა კ(ე)თ(ი)ლთა და ჩ(ე)მთამცა | ბრ(ა)ლთა და ც(ო)დვათა მზღველი იგი არს და ანუ ესე წიგნი | სახ(ა)რ(ე)ბ(ა)ე დედად ვის მისცეს ანუ მონასტრისა კარსა გარეთ რაჲსი/ცა მიზეზისა მოღებითა საციქულად ვის მისცეს, თვნიერ კრ(ე)ბ(უ)ლისა | და ლიტანიისა და საფიცისა გარეშე ჰრისხავსმცა მ(ა)მაჲ, ძე | და ს(უ)ლიწ(მიდა)ჲ, ღ(მრ)თისმშ(ო)ბ(ე)ლი და ყ(ოველ)ნი წ(მიდა)ნი ღ(მრ)თისანი და წ(მიდა)ჲ შიო და ე/ვეგრე მოსაჯულნიმცა არიან ს(უ)ლისა მისისანი და ყ(ოველ)თამცა | ბრ{ა}ლთა ჩ(ე)მთათ(კ)ს ჩ(ე)მნილ იგი მისცემს პასუხსა დღესა მ(ა)ს გ(ა)ნკი/თხვისასა ანუ ანდერძი ესე ჩ(ე)მი შეშალოს კრ(უ)ლმცა არს | ამის სახარებისა მადლითა და ვინ მტკიცედ იპყრას იგი, | ღ(მერთმა)ნ აკ(ურთ)ხოს და ნუ დააკლოს ს(აუ)კ(უ)ნ(ე)თა კ(ე)თ(ი)ლთა მისთა, ამენ“[255 r.].

როგორც ზემოთმოყვანილი ორი ანდერძი მოგვითხრობს, ხელნაწერის მომგებელს – გიორგი ხუცესმონაზონს – ხელნაწერი შიომღვიმის მონასტერში გადაუწერია მისი, მისი ძმისა და მშობლების სულის მოსახსენებლად, რის სანაცვლოდაც შიომღვიმის წინამძღვარს – ზოსიმესა და მოძღვარ ბასილ თავაურს მისთვის ხარების საუფლო დღესასწაულის წინა დღეს დაუდგენიათ ალაპი.

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ხელნაწერის შექმნის თარიღთან დაკავშირებით სხვადასხვა მოსაზრებაა დამკვიდრებული.

პირველად აღნიშნული ხელნაწერის დათარიღების საკითხს თ. ჟორდანიას შეეხო. მეცნიერმა ანდერძში მითითებული ქრონიკონის აღმნიშვნელი ორი გრაფემა – უჟ ნაიკითხა. გარდა ამისა, მან ყურადღება გაამახვილა უფლის ჳვარცმიდან აქამომდე მითითებულ თარიღზე – ჩსო, რაც 1270 წელს უდრის და ასევე დასაბამითგან მითითებულ თარიღს 6804-5534 და მიიღო ასევე 1270 წელი.

ამგვარად, ყოველივე ამის გათვალისწინებით ისტორიკოსი ხელნაწერის შექმნის თარიღს 1270 წლით განსაზღვრავს.¹

ამის შემდგომ ჩვენთვის საინტერესო ხელნაწერი H კოლექციის III ტომის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობაში შევიდა, სადაც ხელნაწერი წიგნი

¹ ჟორდანიას, ისტორიული საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა და „ძეგლი“ ვაჰხანის ქვაბთა, გვ. 68-69; ქრონიკები, ტ. II, გვ.157.

დათარიღებულია 1304 წლით. უფრო კონკრეტულად, ხელნაწერის აღმწერმა ანდერძში მითითებული ქრონიკონი 1185 წლით განსაზღვრა. თუმცა დასაბამიდან ჯვარცმამდე მითითებულ თარიღს – 5534 მიუმატა ჯვარცმიდან აქამომდე თარიღი 1270 წელი, რის შედეგადაც მიიღო 6804 წელი. სწორედ აღნიშნულ 6804 წელს გამოაკლო 5500 და მიიღო ხელნაწერის შექმნის თარიღად 1304 წელი. ხელნაწერთა აღწერილობის შესაბამისი ტომის გამოცემაში აღნიშნულია: „ამასვე იძლევა $1270+34=1304$; ასე რომ ხელნაწერი გადაწერილია 1304 წ.“¹

ქართული ისტორიული საბუთების I ტომში შიომღვიმის ოთხთავი 1200 წლის ახლო ხანებით არის დათარიღებული, თუმცა გამოცემაში არ არის მოყვანილი არგუმენტები, რის საფუძველზე მიიჩნევა 1200 წელი ხელნაწერის შექმნის თარიღად.²

ხელნაწერთა აღწერილობაში მითითებული თარიღი – 1304 წელი – უპირობოდ არის გაზიარებული 2015 წელს გამოცემულ პალეოგრაფიულ ალბომში „თარიღიანი ქართული ხელნაწერები“.³

როგორც წესი, ქართული ხელნაწერების ანდერძებში მითითებული სხვადასხვა სტილით დათარიღების დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ქრონიკონით დათარიღებას, რისი ნათელი დადასტურებაცაა სხვა ხელნაწერებში მოცემული ქრონიკონების მართებულობა.⁴ ამ შემთხვევაშიც შიომღვიმის ოთხთავში მითითებული ქრონიკონი – ვე, რაც, როგორც ხელნაწერთა აღწერილობაშია მითითებული, 1185 წელს შეესაბამება, არის ხელნაწერი წიგნის შექმნის თარიღი. აქედან გამომდინარე, წიგნის შექმნის თარიღი არ არის 1270, 1304 წლები. ჩვენს მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას დოკუმენტურად კიდევ უფრო ამყარებს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული XII საუკუნის II ნახევრის რამდენიმე საბუთი, სადაც სხვადასხვა სტატუსით შიომღვიმის ოთხთავის ერთ-ერთ ანდერძში მოხსენიებული წინამძღვარი ბასილი თავაური იხსენიება.

პირველი ისტორიული დოკუმენტი წარმოადგენს მღვიმის კრებულის დაწერილს ზოსიმესადმი, სადაც საბუთის მონმეები შემდეგი სახით არიან წარმოდგენილნი: „ან ამის დაწერილსა ჩ(უე)ნსა მ(ო)ნ(ა)მენი ვართ ამას უდაბნოსა შ(ინ)ა მყოფნი ძმანი და მ(ო)ნ(ა)ფ(ე)ნი და შვილნი ნ(მიდ)ისა მ(ა)მისა შიოჲსნი: პ(ირველა)დ ნ(მიდა)ჲ მ(ა)მ(ა)ჲ მემღვმე თ(ევდორო)ე, და მ(ო)ძლ(უ)არი ი(ოვან)ე, ბა-

¹ ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფ. მუზეუმის ხელნაწერები (H-კოლექცია), გვ. 289.

² ქართული ისტორიული საბუთები IX-XIII სს., გვ. 88.

³ თარიღიანი ქართული ხელნაწერები, IX-XVI სს., გვ. 146.

⁴ მეტრეველი, ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 27-28.

სილი მნათე, ბასილი თავაური...“.¹ როგორც ვხედავთ, ბასილი თავაური მონ-
მეთა შორის დასახელებულია ყოველგვარი საეკლესიო წოდების გარეშე.

ჩვენთვის საინტერესო საბუთის თარიღთან დაკავშირებით ქართულ ის-
ტორიოგრაფიაში სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული.

თ. ჟორდანიას მის ქრონოლოგიას 1250-1260-იანი წლებით,² ხოლო ი. დო-
ლიძე 1260-1270-იანი წლებით განსაზღვრავს.³ ნ. შოშიაშვილი, თ. ენუქიძე და
ვ. სილოგავა უფრო მართებულად მიიჩნევენ შესაბამისი საბუთის 1200 წლის
ახლო ხანებით დათარიღებას.⁴

თუ გავითვალისწინებთ 1185 წლის შიომღვიმის ოთხთავის ერთ-ერთ
მინაწერში მოხსენიებულ წინამძღვარ ბასილ თავაურის მოხსენიების ფაქტს,
სრულიად ლოგიკურია ვიფიქროთ, რომ მღვიმის კრებულის დაწერილი ზოსი-
მესადმი შედგა არა 1200 წლის ახლო ხანებში, 1250-1260-იან წლებში, არამედ
1185 წლის წინარე ხანებში, ანუ მარტივად რომ ვთქვათ, იმ ქრონოლოგიურ
მონაკვეთში, სანამ ბასილი თავაური მღვიმის მონასტრის წინამძღვარი გახ-
დებოდა.

მეორე ისტორიული საბუთია კუირიკე და ბასილი ჯარაისძეების დაწერი-
ლი გიორგი მუშერიძისადმი, სადაც მონმედ დასახელებულია ჯერ მოძღვარი
ბასილი თავაური, ხოლო შემდგომ მემღვიმე ზოსიმე. შიომღვიმის ანდერძში
კი ჯერ ზოსიმე მემღვიმეა დასახელებული, ხოლო მის შემდეგ წინამძღვარი
ბასილი თავაური.⁵

ამ საბუთის დათარიღების საკითხი ქართულ სამეცნიერო წრეებში აზ-
რთა სხვადასხვაობას იწვევს. ჩვენთვის საინტერესო საბუთს თ. ჟორდანიას XIII
საუკუნით ათარიღებს,⁶ ი. დოლიძე – 1260-1270-იანი წლებით.⁷ ნ. შოშიაშვი-
ლი, თ. ენუქიძე და ვ. სილოგავა კი საბუთის შექმნის თარიღად 1200 წლის
ახლო ხანებს მიიჩნევენ.⁸ ამ შემთხვევაშიც ვითვალისწინებთ რა 1185 წლის
შიომღვიმის ოთხთავის ანდერძის ტექსტში მოხსენიებულ მემღვიმე ზოსიმესა
და წინამძღვარ ბასილ თავაურს, ისტორიულ საბუთს 1185 წლის ახლო ხანე-
ბით ვათარიღებთ.

¹ ქართული ისტორიული საბუთები IX-XIII სს., გვ. 88-91.

² ჟორდანიას, ისტორიული საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა და „ძეგლი“ ვაჰხანის
ქვაბთა, გვ. 58-62; ძრონიკიძე, ტ. II, გვ. 149-153.

³ ძსძ, ტ. III, გვ. 165-168.

⁴ ქართული ისტორიული საბუთები IX-XIII სს., გვ. 88-91.

⁵ ქართული ისტორიული საბუთები IX-XIII სს., გვ. 92-93.

⁶ ჟორდანიას, ისტორიული საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა და „ძეგლი“ ვაჰხანის
ქვაბთა, გვ. 61-62; ძრონიკიძე, ტ. II, გვ. 152-153.

⁷ ძსძ, ტ. III, გვ. 168-169.

⁸ იქვე, გვ. 92-93.

მესამე საბუთში – დანერილი მღვიმის კრებულისა ტოხაისძეებისადმი – ისტორიული დოკუმენტის გამცემად ბასილი მემღვიმე იხსენიება.¹ ჩვენი აზრით, აქ მოხსენიებული ბასილი მემღვიმე იგივე 1185 წლის შიომღვიმის ხელნაწერის ანდერძში მოხსენიებული წინამძღვარი უნდა იყოს. ბუნებრივიცაა ვიფიქროთ, 1185 წლის შემდგომ ხანებში მემღვიმე ბასილი თავაური იერარქიულად კიდევ უფრო დანინაურებულიყო და შიომღვიმის მონასტრის წინამძღვარი გამხდარიყო. ბასილ თავაური წინამძღვრად ასევე იხსენიება კიდევ ერთ დოკუმენტში – დანერილი მღვიმის კრებულისა ბასილი ალავერდელისადმი – სადაც ბასილი ალავერდელი თავის საწადელს მეღვინეებზე მანყვერელის, ბასილი თავაურისძის, მნიგნობარ ჭყონდიდლის იოვანესა და სამოელის, ხუცესთა პირით განუცხადებს მღვიმის კრებულს. ჩვენი წინამორბედი ისტორიკოსები (ი. დოლიძე, ნ. შოშიაშვილი) საბუთს, პალეოგრაფიული მონაცემების საფუძველზე, XIII საუკუნით ათარიღებდნენ.² ამ შემთხვევაშიც, ვითვალისწინებთ შიომღვიმის ოთხთავის ანდერძს და აქედან გამომდინარე, ამ საბუთის ქრონოლოგიას XIII საუკუნის ნაცვლად, 1185 წლის ახლო ხანებით განვსაზღვრავთ. ჩვენ მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას კიდევ უფრო ამყარებს ბასილი მემღვიმისა და მისი ძმის – ბეშქენის სააღმშენებლო წარწერა. ეს ეპიგრაფიკული ძეგლი კი სრულ თანხვედრაშია მღვიმის კრებულის ზოსიმესადმი დანერილისთვის დართულ მოგვიანო ხანის მინაწერთან, საიდანაც ვგებულობთ, რომ აქ რომ ბერები იხსენიებიან, ბჭითებს წასულან და ეკლესია აუშენებიათ, რომელთა სახელებიც ეკლესიის კედლებზეა შემორჩენილი.

1185 წლის წინარე პერიოდის მღვიმის კრებულის მიერ ზოსიმესადმი გაცემული საბუთისთვის დართულ მოგვიანო ხანის მინაწერის, ახალდაბის ეკლესიის სააღმშენებლო წარწერისა და 1185 წლის შიომღვიმის ანდერძის მონაცემთა ურთიერთმეჯერების საფუძველზე, შეგვიძლია გამოვთქვათ მოსაზრება, რომ ახალდაბის ეკლესიის წარწერაში მოხსენიებული ბასილი მემღვიმე და მისი ძმა, ბეშქენი თავაურთა საგვარეულოს წარმომადგენლები იყვნენ.

წარწერის შესრულების ქრონოლოგიის განსაზღვრისას, ერთი მხრივ, მხედველობაში ვიღებთ 1185 წლის შიომღვიმის ანდერძის ტექსტს, სადაც ბასილ თავაური ჯერ კიდევ მოძღვრად იხსენიება, ხოლო მეორე მხრივ ახალდაბის ეკლესიის წარწერის ტექსტს, სადაც ბასილი მემღვიმედ იხსენიება და წარწერის ქრონოლოგიას XII საუკუნის II ნახევრით, უფრო კონკრეტულად, 1185 წლის წინარე ხანებით განვსაზღვრავთ.

¹ იქვე, გვ. 82-87.

² იქვე, გვ.190-191.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა

ბერძენიშვილი, თრიალეთის სოფელთა სახელების აღდგენისათვის – ბერძენიშვილი დ., *თრიალეთის სოფელთა სახელების აღდგენისათვის*, წიგნში: მისივე, *ნარკვევები*, თბილისი, 2005, გვ. 330-357.

ბერძენიშვილი, ნალკის ზეგანის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები – ბერძენიშვილი დ., *ნალკის ზეგანის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები*, წიგნში: მისივე, *ნარკვევები ქვემო ქართლის ისტორიული გეოგრაფიიდან*, თბილისი, 2014.

თარიღიანი ქართული ხელნაწერები, IX-XVI სს. – თარიღიანი ქართული ხელნაწერები, IX-XVI სს., ალბომი, შეადგინეს: ზ. ალექსიძემ, ქ. ასათიანმა, ბ. კუდავამ, ელ. მაჭავარიანმა, თ. ოთხმეზურმა, მ. სურგულაძემ, დ. ჩიტუნაშვილმა და თ. ჯოჯუამ, თბილისი, 2015.

თრიალეთის წარწერების კორპუსი – თრიალეთის წარწერების კორპუსი (ნალკა, დმანისი, თეთრიწყარო), შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა თ. გოგოლაძემ, თბილისი, 2023.

მეტრეველი, ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან – მეტრეველი ე., *ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან*, თბილისი, 1996.

ნარიმანიშვილი, შანშაშვილი, კვაჭაძე, თრიალეთი – კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა – ნარიმანიშვილი გ., შანშაშვილი ნ., კვაჭაძე მ., *თრიალეთი – კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა*, თბილისი, 2018.

ჟორდანიას, ისტორიული საბუთები შიო-მღვიმის მონასტრისა და „ძეგლი“ ვაჰხანის ქვაბთა – ჟორდანიას თ., *ისტორიული საბუთები შიო-მღვიმის მონასტრისა და „ძეგლი“ ვაჰხანის ქვაბთა*, თბილისი, 1896.

ქართული ისტორიული საბუთები IX-XIII სს. – ქართული ისტორიული საბუთები IX-XIII სს., შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თ. ენუქიძემ, ვ. სილოგავამ, ნ. შოშიაშვილმა, თბილისი, 1984.

ქსძ, ტ. 3 – ქსძ, ტ. III, თბილისი, 1970.

ქრონიკები, ტ. II – ქრონიკები, ტ. II, ტფილისი, 1897.

ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფ. მუზეუმის ხელნაწერები (H-კოლექცია) – ხელნაწერთა აღწერილობა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფ. მუზეუმის ხელნაწერები (H-კოლექცია), შედგენილი და დასაბუქდად გამზადებული ქრ. შარაშიძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბილისი, 1948.

Такашвили, Археологические экскурсии, разыскания и заметки – Такашвили Е., *Археологические экскурсии, разыскания и заметки*, Вып. 4, Тифлис, 1913.

**The Construction Inscription of Basili Memghvime
and His Brother Beshkeni from Bch'itebi Church
(Ascertaining the Text of the Inscription;
Historical and Source Study Analysis)**

Summary

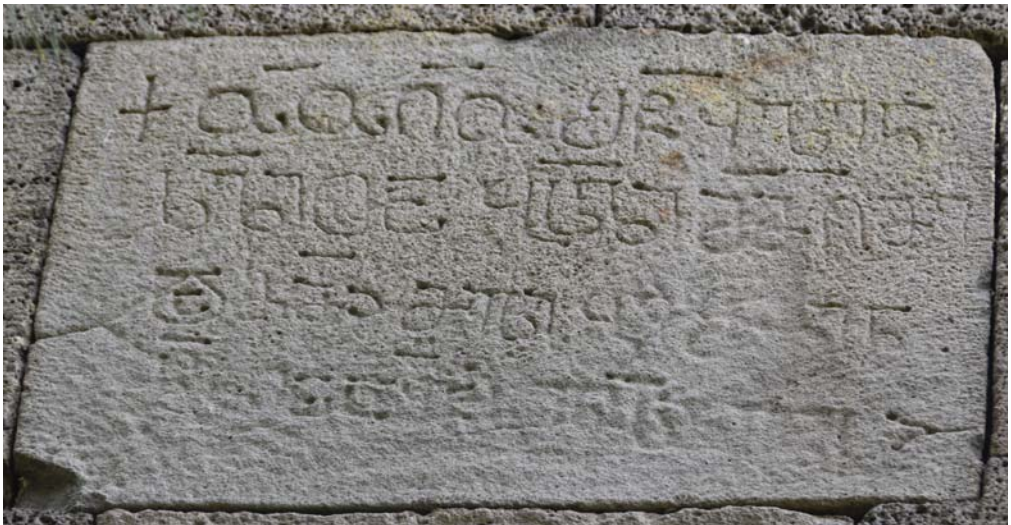
The Asomtavruli inscription on the eastern facade of the Church of St. George of Akhaldaba (Hist. Bch'iti; Bch'itebi) located in the historical-geographical province of Trialeti is considered to be one of the masterpieces of Georgian writing. It is widely regarded as the prayer text of Basili the Memghvime.

This inscription was repeatedly published in Georgian specialized literature (E. Takaishvili, D. Berdzenishvili). After rectifying the text of the inscription, we can argue that this is not a supplication text of Basili Memghvime, but rather a construction inscription of Basili Memghvime and his brother, Beshkeni. D. Berdzenishvili dates the inscription to the beginning of the 13th century, G. Narimanishvili suggests a date in the second half of the 13th century. The final editor of the inscription, G. Narimanishvili, posits that Basili Memghvime, his brother and the mentioned parents, were the representatives of the Burjuli feudal family. In our opinion, Basili Memghvime mentioned in the inscription flourished in the 2nd half of the 12th century and the 1st half of the 13th century. Moreover, we identify Basili Memghvime mentioned in the inscription with the representative of the Tavauri feudal house – Basili Tavauri, who after the construction of the church rose to an even higher level in the religious hierarchy and became an abbot of the Shiomghvime monastery, with whose direct assistance the monk called Giorgi copied the Gospel Book of Shiomghvime in 1185. Taking into account the social status of Basili Tavauri in the colophon of the manuscript mentioning him as an abbot, and also the fact that he was mentioned as Memghvime (= anchorite who lives in a cave) in the inscription, we specify the chronology of the latter: the 2nd half of the 12th century, more specifically, the period up to 1185.

Shiomghvime Gospel has been dated differently in Georgian historiography. T. Zhordania dates the manuscript to 1270, while other scholars suggest a date of 1304. Considering the Georgian Koronikon – 30 – indicated in the colophon by the scribe, and contrary to previous scholars, we consider 1185 as the date of creation of the manuscript.

1.

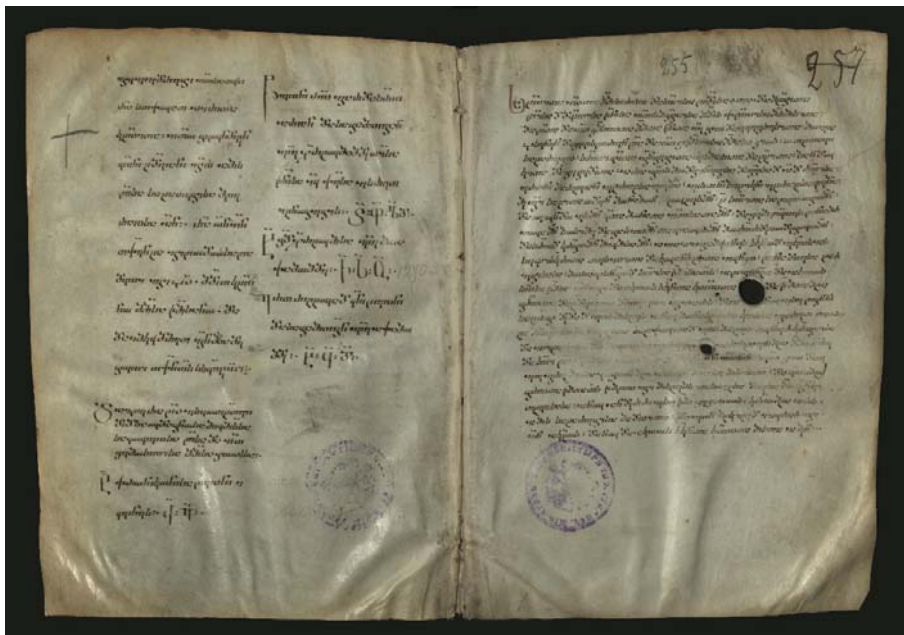

2.

3.

4.

ილუსტრაციები:

სურ. 1. ახალდაბის (ისტ. ბჭითის) ეკლესია (ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან) [ავტორის ფოტო].

სურ. 2. [XII ს. II ნახევარი-1185 წლამდე პერიოდი] ბასილი მემღვიმისა და მისი ძმის, ბეშქენის სააღმშენებლო წარწერა ბჭითის ეკლესიიდან [ავტორის ფოტო].

სურ. 3. 1185 წ. შიომღვიმის ოთხთავი (H-1344 კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი).

სურ. 4. 1185 წ. შიომღვიმის ოთხთავის გადამწერის – გიორგი ხუცესმონაზონის ანდერძი (H-1344 კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი)

Illustrations:

Fig. 1. Akhaldaba (Hist. Bch'iti) Church (view from the Southwest) [Photo taken by the author].

Fig. 2. [2nd half of the XII c.-till 1185] A foundation inscription of Basili Memghvime and his brother Beshken from Bch'iti church (Photo taken by the author).

Fig. 3. 1185 Gospels of Shiomghvime Monastery (HH-1344 Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts).

Fig. 4. 1185 The copyist Hieromonk Giorgi's testament from Gospels of Shiomghvime Monastery (HH-1344 Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts).